

12.11

ONSDAGSSERIEN 6

Musikhuset kl. 19.00

Douglas Boyd, dirigent

Pieter Wispelwey, cello

Wolfgang Amadeus Mozart: Balettmusik ur operan Idomeneo 15 min

Joseph Haydn: Cellokonsert nr 1 C-dur Hob. VIIb:1 24 min
I Moderato
II Adagio
III Final (Allegro molto)

PAUS 20 min

Joseph Haydn: L'isola disabitata, uvertyr 7 min

Joseph Haydn: Symfoni nr 96 D-dur Hob.I:96 "Miraklet" 23 min
I Adagio – Allegro
II Andante
III Menuett (Allegretto)
IV Final (Vivace assai)

Paus ca kl. 19.50. Konserten slutar ca kl. 20.55.

Sänds direkt i Yle Radio 1 och på webben (yle.fi/rso).

WOLFGANG AMADEUS MOZART (1756–1791): BALETTMUSIK UR OPERAN IDOMENEO

Mozarts opera *Idomeneo* utspelas på Kreta under antiken kort efter det trojanska kriget. Kungen av Kreta, *Idomeneo*, råkar ut för en storm på havet och i vädrets makt lovar han offra till *Neptunus* den första människa som han träffar, om han klarar sig med livet i behåll. Sedan uppkommer en konflikt som är typisk för opera serian. Den första som han träffar på stranden efter att ha räddats är hans egen son *Idamante*. Verket får emellertid ett försonligt slut tack vare *Neptunus* intervention.

I enlighet med fransk praxis komponerade Mozart också en balett som förmodligen framfördes under *Idamantes* kröning i slutet av operan. Mozart upplevde komponerandet av baletten som en speciell ynnest. På den tiden var det nämligen vanligt att någon annan än operans kompositör skrev baletten.

Baletten i *Idomeneo* är en helhet som Mozart försett med många smidigt sammanfogade avsnitt av olika karaktär. Den inleds med en energisk och festlig *Chaconne*, vars namn snarare hänvisar till termens bakgrund inom dansen och inte till en upprepade basfigur eller ackordföljd. Musiken har också känsligt klagande toner och i det följande *Larghetto* får den även lugn värdighet. De dramatiska *Allegro*-vändningarna leder *Chaconne*-avsnittet till en koncentrerad repris. Den övergår i ett festligt, storvulet orkestrerat *Pas*

seul-nummer (*Largo*), ett lättsamt avsnitt i opera buffa-stil och slutligen i avslutningens energiska *Allegro*- och *Più allegro*-avsnitt, som på ett effektivt vis gradvis blir allt tätare.

JOSEPH HAYDN (1732–1809): CELLOKONSERT NR 1

I Haydns omfattande produktion var konsakternas roll relativt undanskymd. Han var ingen instrumentalvirtuos eller stjärna på konsertestrader i likhet med Mozart och behövde därför inte några verk för eget solistiskt bruk. Ett drygt tjugotal konserter av honom finns bevarade, vilket är färre än många andra kompositörer av instrumentalmusik komponerade under den klassiska eran. Icke desto mindre är några av konsakterna verk som blivit hörnstenar i repertoaren, framförallt cellokonserten *C-dur* och trumpetkonserten *Ess-dur*.

C-dur-konserten är en traditionell tresatsig helhet som i varje sats också har ett mollelement som fördjupar uttrycket. I de två första satserna finns plats för kadenser, men Haydns egna kadsenser har inte bevarats. Cellostämman är virtuost utmanande men också musikaliskt tacksam.

Öppningsstatsen har i likhet med många andra Haydnkonserter från samma tid moderat tempo, antingen som här moderato eller högst *allegro moderato*, inget raskt *allegro*. I statsen följer Haydn den för 1700-talets konsertrepertoar typiska ritornellmodellen, som

består av fyra orkesteravsnitt (ritorneller) och mellan dem tre avsnitt som domineras av solisten. I första satsen får cellisten genast i sitt första soloavsnitt visa sin kraft med sina ackord, spänstigt stolta teman och sina ornament.

Långsamma satsen påminner med sina vackert utformade melodier nästan om en operaaria liksom många andra långsamma konsertsatser på den tiden. Solisten startar sin replik med en lång ton som tränger fram ur texturen. Med dyliska toner briljerade operasångarna ofta på den tiden och visade upp sin behärskade andningsteknik. Även i finalen träder solisten fram med en lång ton som tecknas mot bakgrunden av en jämn puls, men denna gång blir cellostämman häftig och snärtigt virtuos. Musiken har även ställvis passionerad dramatisk skärpa.

Kimmo Korhonen

JOSEPH HAYDN (1732–1809): L'ISOLA DISABITATA, UVERTYR

Året 1779 var synnerligen arbetsdrygt för Haydn. Vi vet att han vid den tiden komponerade fyra symfonier, en piano-konsert och åtminstone tre operor. Den tyska operan *Die bestrafte Rachbegierde* ("Det bestraffade hämndbegäret") har sedermera förkommit och inte ens de två italienska operorna finns bevarade i sin helhet: *La vera costanza* (Den sanna troheten) och *L'isola disabitata* (Den obebodda ön).

L'isola disabitata är berättelsen om två systrar som lidit skeppsbrott och tvingats tillbringa tretton år på en obebodd ö. Operan får ett lyckligt slut. Den ena systemens äkta man som har varit fången hos sjörövare i tretton år kommer till ön. Han räddar sin hustru och har också med sig en fästman till den andra systemen.

Operan fick sin premiär i december 1779. Den föregicks av en katastrof. I november firades bröllop på Esterháza och för festligheterna hade Den kinesiska balsalen i palatset försetts med två autentiska kinesiska kaminer. Då man av misstag eldade lite för ivrigt, kom elden lös och hela byggnaden förstördes. Orkesterns instrumentförråd och notarkiv brann till aska. En stor del av musikerna miste sina instrument, bl.a. Haydn sin splitternya cembalo – och vad värre var, många av hans manuskript brann också upp. Eftersom *L'isola disabitata* ännu var halvfärdig fanns partituret lyckligtvis i en annan byggnad och bevarades. Men vad allt gick inte förlorat?

Den praktfulla uvertyren till Haydns obebodda ö har blivit en del av symfoniorkestrarnas repertoar. Musiken beskriver stormen som förstörde systrar-nas skepp. Stormen är också såtillvida närvarande att Haydn skrev uvertyren i samma anda och stil som sina s.k. Sturm und Drang-symfonier ett knappt decennium tidigare. Ovädret rasar hårt i g-moll och avbryts av ett idylliskt inslag, som antyder att själva operan har en mycket mildare ton än uvertyren.

JOSEPH HAYDN (1732–1809): SYMFONI NR 96

Haydns Symfoni nr 96 D-dur har länge kallats för "Miraklet". Det berättas att dess fascinerande musik i tiden räddade människoliv. Vid uruppförandet lär nämligen en stor takkrona ha fallit ner i en del av konsertsalen där det i allmänhet satt tätt med människor. Men publiken var så tagen av Haydns nya verk att den hade förflyttat på sig från sina platser längre fram i salen. Då olyckan var framme satt ingen under takkronan och ingen kom således till skada. Detta var givetvis en alldeles tillräcklig orsak att ge symfonin detta namn. Den senare forskningen – som ofta förstör fina legender och andra goda historier – har visat att detta nog hände på riktigt men under uruppförandet av en annan komposition, nämligen Haydns Symfoni nr 102 B-dur. För Haydns del kvittar det säkert vilket av hans verk som fungerade som livräddare. Ur verkens synvinkel sett har det gått så, att misstaget blivit så inrotat i musikpublikens medvetande och i historieskrivningen att D-dursymfonin nr 96 har fått behålla sitt mirakulösa namn. Väl bekomme!

Den i sig lugna introduktionen tar en omväg via en molltonart och laddar upp ytterligare energi. Allegrot bygger på ett spännande dubbeltema. Det sparkar igång fullt av handlingskraft och därefter finns det ingenting som hotar dess framfart. Temats rytmgestalter fortsätter att utvecklas i det skede då sidotemat vanligtvis introdu-

ceras – vi befinner oss således i ett utvecklingskede i riktning mot en monotematisk sonatform, som hör till de många kuriositeterna i sonatformens historia. Haydn hade påbörjat dessa experiment något tidigare (bl.a. i *Symfoni nr 94*) och fortsatte med detta senare i sina *Londonsymfonier*. Ett speciellt pikant fall är den näst sista symfonins (nr 103) final, som tangerar både sonatens och rondots modeller men bygger genomgående på ett enda kort tema! *Mirakelsymfonin* förverkligar inte modellen helt och hållet men nalkas den på ett fascinerande sätt.

Andantets G-durtema (i 6/8-dels takt) är intagande och rytmiskt synnerligen nyansrikt. Sidoavsnittet svallar i en kraftfull mollvariant, varefter huvuddelens retur känns gemytlig och underlättande. Reprisen leder överraskande till en "kadens för hela orkestern"; huvudrollen innehas av två violiner och träblåsinstrumenten, och satsen slutar i naturstämningar. Menuetten är livlig men robust. Dess triodel domineras av ett förtjusande oboesolo – en veritabel gammaldags herdeidyll! Finalen är återigen ett av Papa Haydns otaliga fartfyllda skämt.

Jouni Kaipainen

DOUGLAS BOYD

Douglas Boyd är chefsdirigent för Musikkollegium Winterthur. Tidigare har han även varit musikchef för Manchester Camerata, förste gästdirigent för Colorado Symphony Orchestra och London Sinfonia samt konstnärlig partner för Saint Paul Chamber Orchestra i Minnesota.

Boyd föddes i Glasgow och studerade för Janet Craxton vid Royal Academy of Music i London samt för Maurice Bourgue i Paris. Han har gästdirigerat bl.a. BBC Philharmonic, City of Birmingham Symphony Orchestra, Tonhalle Orchester Zürich, Mozarteum i Salzburg, Detroit Symphony Orchestra och Sydney Symphony Orchestra. Boyd dirigerar ofta även elevorkestrar bl.a. vid Royal Academy of Music och Guildhall School of Music i London samt vid universiteten i Oxford och Cambridge. Opera har Boyd dirigerat bl.a. på turné med Glyndebournes ensemble och i Zürich.

Under denna säsong gästdirigerar Boyd igen i Detroit och även Los Angeles Chamber Orchestra samt Orchestre National Bordeaux Aquitaine.

Douglas Boyd har spelat in på skiva symfonier av Beethoven, Schubert och Mahler samt Mahlers *Das Lied von der Erde*.

PIETER WISPELWEY

Pieter Wispelwey har en framgångsrik karriär både med modern cello och barockcello som sina instrument. Hans repertoar omspanner musik av olika slag från Bach till Schnittke, Elliott Carter och den alldeles nyaste musiken.

Pieter Wispelwey uppträder regelbundet som solist med topporkestrar på olika håll i världen och håller solokonsert i de viktigaste konserthusen. Under den pågående säsongen konserterar han bl.a. med Orchestre national de France, Philharmonia Orchestra och Beethovenorkestern i Bonn. Han håller solokonsert i Wigmore Hall i London, Concertgebouw i Amsterdam och i Konzerthaus Wien.

Wispelwey spelar kammarmusik med pianisterna Cédric Tiberghien och Alasdair Beatson. Han har även grundat "quartet-lab", en kvartett som är känd för sitt innovativa program. De övriga medlemmarna är violinisterna Pekka Kuusisto och Patricia Kopatchinskaja samt altviolinisten Lilli Maijala.

Wispelwey har spelat in över 20 album, som har fått ett flertal betydande priser. Till hans senaste skivor hör bl.a. Lalos, Saint-Saëns och Waltons cellokonsert. Hans nästa inspelningsprojekt är C. P. E. Bachs A-durkonsert med Musikkollegium Winterthur.

Pieter Wispelweys instrument är en Giovanni Battista Guadagnini från år 1760.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) har som sin uppgift att producera och befrämja inhemsk musikkultur. Hannu Lintu tillträdde som orkesterns chefsdirigent hösten 2013. RSO:s hedersdirigenter är Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Den ursprungliga Radioorkestern grundades år 1927 och bestod då av tio musiker. På 1960-talet utvidgades ensemblen till fulltalig symfoniorkester. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Utöver de klassisk-romantiska mästerverken ingår en hel del nutida musik i RSO:s repertoar. Orkestern uruppför årligen ett flertal egna beställningsverk. Till RSO:s uppgifter hör även att spela in all finsk orkestermusik för radions arkiv och lösa in rättigheterna till dessa inspelningar. Under spelåret 2014–2015 uruppför orkestern fyra verk som beställts av Yle. Därtill består programmet bland annat av Strauss färgstarka tondikter, Sjostakovitjs symfonier samt Haydns stora oratorium Skapelsen. Orkestern får även gästspel av bland andra dirigenterna Leonard Slatkin, Kent Nagano, Herbert Blomstedt och Esa-Pekka Salonen, sopranen Karita Mattila, altviolinisten Tabea Zimmermann och pianisten Olli Mustonen.

RSO har spelat in verk av bland andra Ligeti, Eötvös, Nielsen, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt premiärinspelat Launis' opera Aslak Hetta. Orkesters skivinspelningar har fått ett flertal

pris: bland annat BBC Music Magazine Award, Prix de l'Académie Charles Cros och MIDEM Classical Award. Skivan med violinkonserten och orkesterverk av Ligeti hörde till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i februari 2014.

RSO turnerar regelbundet på olika håll i världen. Till höjdpunkterna under säsongen 2013–2014 hörde en framgångsrik konsert under chefsdirigenten Hannu Lintus ledning i Musikverein i Wien som ingick i orkesterns turné i Mellaneuropa. Under spelåret 2014–2015 framträder orkestern och Hannu Lintu i Stockholm och Moskva samt företar en turné i hemlandet. Med dirigenten Joshua Weilerstein gästspelar RSO vid EBU-festivalen i Bukarest.

RSO:s radiokanal är Yle Radio 1 som radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds både de inhemska och utländska konserterna direkt. På RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) kan konserterna avlyssnas live och ses med hög resolution. En stor del av konserterna televiseras också direkt på Yle Teema.